

Wstęp

Niniejsza praca ma za zadanie nakreślić obraz szlachty wieluńskiej i rozmieszczenie jej dóbr do połowy XVI w. Zaliczono do niej nie tylko szlachtę, której siedziby rodowe znajdowały się w powiecie wieluńskim, ale także przedstawicieli tych rodów i rodzin, którzy co prawda swoje dobra rodowe mieli poza omawianym obszarem, ale posiadali tutaj jakieś majątki. Realizację tego zadania poprzedziły dokładne badania nad poszczególnymi miejscowościami i rodzinami szlacheckimi. Podstawę wnioskowania stanowią zatem badania osadnicze i monografie rodzinne. Zawierają one informacje o statusie społecznym i majątkowym danej osoby, o jej kolejach życia, potomstwie, lokalizacji posiadanych włości. Dokładna analiza jednostkowych i rodzinnych losów pozwoliła prześledzić także sposób przechodzenia majątności w inne ręce, przyczyny awansu bądź degradacji społecznej.

Pod względem terytorialnym praca obejmuje przede wszystkim obszar powiatu wieluńskiego w jego średniowiecznych i wczesnonowożytnych granicach oraz te dzielnice Polski, w których znajdowały się dobra opisywanej szlachty. Dolną cezurę chronologiczną niniejszej rozprawy stanowią pierwsze źródłowo poświadczone informacje o poszczególnych rodzinach szlachty wieluńskiej. Natomiast datą końcową są opublikowane przez A. Pawińskiego w trzynastym tomie *Źródeł dziejowych* rejestry poborowe powiatu wieluńskiego z lat 1552-1553.

W pracy wykorzystano szeroki materiał źródłowy. Podstawę pracy stanowią w głównej mierze zapisy w księgach sądowych powiatu wieluńskiego, a także ostrzeszowskiego. Niestety, między powstaniem pierwszych ksiąg sądowych, czy to grodzkich, czy też ziemskich, a następnymi upłynęło co najmniej 30 lat i stworzyło to lukę pokoleniową pomiędzy osobami występującymi w pierwszych księgach a pojawiającymi się w następnych. Cennych informacji dostarczają także *Acta Consistoris Wielunensis*, *Rejestry poborowe powiatu wieluńskiego* pochodzące z pierwszej połowy XVI, *Metryka Koronna* oraz *Materiały do „Kodeksu dyplomatycznego miasta Wielunia (1369-1635)”* zebrane przez K. Wójcikiewicza. Wśród źródeł drukowanych należy wymienić przede wszystkim: *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, *Matricularum Regni Poloniae summaria*, *Zbiór dokumentów OO. Paulinów w Polsce z lat 1328-1464* (opracowany przez J. Fijałkę), *Zbiór dokumentów zakonu Paulinów w Polsce* (opracowany przez J. Zbudniewka), *Wyciągi z najstarszych ksiąg sądowych dawnej ziemi krakowskiej* (Sta-

rodawne Prawa Polskiego Pomniki), pierwsze 3 tomy *Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum*, dokumenty sądowe z końca XIV w., opracowane przez R. Hube i zawarte w jego pracy pt. : *Prawo polskie w XIV wieku. Sądy, ich praktyka i stosunki prawne w Polsce ku schyłkowi XIV wieku* oraz opublikowane przez A. Pawińskiego w *Zróżłach dziejowych* rejestry podatkowe powiatu wieluńskiego z lat 1552-1553. Wymienić warto także inne kodeksy dyplomatyczne i zbiory dokumentów. Istotnych informacji źródłowych dostarczają także słowniki historyczno-geograficzne ziemi wieluńskiej oraz województw krakowskiego i poznańskiego w średniowieczu.

Niestety, ubogo przedstawia się natomiast literatura, poświęcona opracowywanemu zagadnieniu. Wśród najważniejszych opracowań, dotyczących szlachty wieluńskiej należy wymienić jedynie prace R. Rosina, przekazujące co prawda informacje o charakterze genealogicznym, ale w niewystarczającym stopniu, artykuły T. Jurka, L. Wojciechowskiego, B. Możejko i M. Antoniewicza, opisujące rody: Niesobiów herbu Niesobia, Wieruszów herbu Wierusz, Rudzkich herbu Świnka i Długoszów herbu Wieniawa, na przełomie XIV i XV w. oraz prace S. Leitgebera, poświęcone rodzinom: Masłowskich herbu Samson, Skrzyńskich herbu Zaręba, Trzińskich (Trzieńskich) herbu Oksza, Wierzchlejskich (Wierzchlejskich) herbu Bernstein II (Berszten II) i Zdrowskich herbu Oksza. Prace S. Kozierowskiego dostarczają jedynie surowego materiału toponomastyczno-genealogicznego. Natomiast artykuły J. Laberscheka i J. Sperki, poświęcone rządowi Władysława Opolczyka w ziemi wieluńskiej oraz jego wojnie z królem Władysławem Jagiełłą, a także monografia księstwa opolskiego pióra J. Horwata, umożliwiają identyfikację tych osób spośród szlachty wieluńskiej, które były związane z opolskim władcą.

Spośród opracowań, dotyczących wieluńskich rodzin szlacheckich, wywodzących się z innych dzielnic Polski, na pierwszym miejscu należy wymienić pracę A. Szymczakowej, poświęconą szlachcie sieradzkiej. Ważne wiadomości o rodzie Wężyków, którego niektórzy przedstawiciele posiadali dobra w powiecie wieluńskim, przedstawia praca S. M. Zajączkowskiego. Pomocnymi w identyfikacji osób, opisanu ich powiązań genealogicznych i majątku oraz kolei życia były również biogramy zawarte w *Polskim słowniku biograficznym*. W pracy opierano się czasami także na informacjach zawartych w polskich herbarzach. Niestety, wiele wiadomości w nich zawartych jest dzisiaj już nieaktualnych.

Wyznaczenie ram chronologicznych sprawowanych przez Wielunian urzędów, a także często określenie dat ich śmierci (urzędy w średniowiecznej i renesansowej Polsce sprawowane były dożywotnio) umożliwiły przede wszystkim spisy polskich urzędników XII-XVIII w. pod redakcją A. Gąsiorowskiego.

Opracowanie przez J. Bieniaka kryteriów badań genealogicznych pozwoliło na określenie powiązań rodzinnych i rodowych osób, o których pochodzeniu nie ma bezpośrednich informacji w źródłach.

Poniższa praca została podzielona na 4 rozdziały, odpowiadające podziałowi średniowiecznego i wczesnowożytnego powiatu wieluńskiego na 4 części według kierunków geograficznych: część zachodnia (I rozdział), północna (II rozdział), wschodnia (III rozdział) i południowa (IV rozdział). W każdym z rozdziałów zastosowano podział na parafie (szlacheckie - 44) według kolejności alfabetycznej. Pierwszy rozdział obejmuje 9 parafii: Cieszęcin, Czastary, Łyskornia, Naramice, Siemianice, Skomlin, Trzcinica, Walichnowy i Wieruszów. Drugi rozdział – 11 parafii: Biała, Czarnożyły, Konopnica, Lututów, Łagiewniki, Osjaków, Raczyn, Rudlice, Rychłocice Wielkie, Wierchlas i Wydrzyn. Trzeci rozdział – 8 parafii: Działoszyn, Łaszew, Mierzyce, Ruda, Siemkowice, Szczyty, Trębaczew i Wąsosz. Czwarty rozdział zawiera 16 parafii: Borowno, Chotów, Danków, Jaworzno, Kłomnice, Komorniki, Kowale, Mokrsko, Ożarów, Parzymiechy, Pątnów, Praszka, Rudniki, Strojec, Wieluń i Żytniów. Przy każdej z tych parafii zostały z kolei opisane poszczególne rodziny szlachty wieluńskiej (imiona zostały podane kursywą a nazwiska pogrubioną kursywą). Wewnątrz kolejnych parafii zastosowano hierarchizację rodzin (przy rodzinach, mających swoje dobra w więcej niż tylko w jednej parafii, zasadę tą zastosowano jedynie przy parafii, w której znajdowała się rodowa siedziba danej rodziny). Kierowano się przy tym ilością i ważnością urzędów, zarówno ziemskich jak i centralnych oraz nadwornych, sprawowanych przez szlachtę wieluńską, godnościami kościelnymi, posiadaną liczbą i wielkością miast oraz wsi (czy też ich części), królewszczynami, wysokością posagów (co też było wyznacznikiem zamożności) a także wykształceniem. Dana rodzina przypisana jest do konkretnej miejscowości (nazwa podana pogrubioną czcionką), będącej jej rodową siedzibą (w przypadku rodzimych Wielunian), lub miejscowości, z której się przede wszystkim pisała (głównie w przypadku rodzin, pochodzących spoza terytorium powiatu wieluńskiego). Osoby należące do konkretnych rodzin zostały, opisane według kolejności chronologicznej. Taką samą metodę zastosowano w przypadku osób, których nie można bezpośrednio zaliczyć do danej rodziny. Wyjątek stanowi *Tyczo*, zwany *Bar*, szlachcic wieluński (nie wiadomo z jakiej miejscowości się wywodził), który w dniu 10 VIII 1394 r. otrzymał ze skarbu królewskiego 25 grzywien za wystawienie 5 kopii zbrojnych¹. Niestety, nie można dokładnie ustalić w jakiej wojnie wziął on udział. Walki z księciem Władysławem Opolczykiem zakończył

---

¹ *Rachunki dworu króla Władysława Jagiełły i królowej Jadwigi z lat 1388-1420*, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1896, s. 201.

rozejm zawarty już 10 IV 1394 r., ale trwały nadal ciężkie zmagania na Litwie, w których rycerstwo polskie wspierało Litwinów przeciwko Krzyżakom. Możliwe zatem, że właśnie tam walczył Tyczo ze swoimi kopiami². Monografia zawiera ponadto 5 map. Na pierwszej ukazano podział Wieluńskiego na 4 subregiony (z naniesionymi siedzibami parafii), każda z pozostałych zaś przedstawia majętności szlachty wieluńskiej w danej części powiatu wieluńskiego.

Nazwiska zostały utworzone od staropolskich nazw miejscowości (bo takimi przecież nazwiskami posługiwała się w omawianym okresie szlachta wieluńska), które były uważane przez współczesnych jako gniazda rodzinne. Natomiast w pracy użyto obecnych nazw miast i wsi.

Niestety, nie dla wszystkich rodzin lub osób udało się autorowi ustalić herby (nazwa podana pogrubioną czcionką). W takim wypadku, w pracy, podano jedynie nazwiska danych rodzin lub imiona pojedynczych osób, bez zaznaczania już, że nie zidentyfikowano herbu szlacheckiego.

Praca powstała na podstawie rozprawy doktorskiej pt.: *Szlachta wieluńska do połowy XVI wieku*. Chciałbym w tym miejscu serdecznie podziękować za pomoc okazaną mi przy jej pisaniu Panu Profesorowi Janowi Szymczakowi i Pani Profesor Alicji Szymczakowej. Za wyrażone opinie i uwagi dziękuję także Panu Profesorowi Tomaszowi Jurkowi i Panu Profesorowi Stanisławowi Marianowi Zajączkowskiemu. Pragnę także podziękować Panu Doktorowi Habilitowanemu Tadeuszowi Nowakowi i Panu Doktorowi Tadeuszowi Grabarczykowi za udostępnienie mi swoich materiałów dotyczących Wieluńskiego. Chciałbym także serdecznie podziękować Panu Profesorowi Tadeuszowi Olejnikowi i Wieluńskiemu Towarzystwu Naukowemu za wydanie mojej pracy.

---

² J. Sperka, *Wojny Władysława Jagiełły z księciem opolskim Władysławem (1391-1396)*, Cieszyn 2003, s. 52; J. Krzyżaniakowa, J. Ochmański, *Władysław II Jagiełło*, Wrocław 1990, s. 168.

